

GAZİANTEP'TE KENTSEL VE BÖLGESEL PLANLAMA SORUNLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

GAZİANTEP'TE KENTSEL VE BÖLGESEL PLANLAMA SORUNLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Editörler:
H. Filiz ALKAN MEŞHUR
Kıvanç ERTUĞAY
Fatih EREN
Vesile ŞİMŞEKOĞLU

Gaziantep'te Kentsel ve Bölgesel Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler

Editörler:

H. Filiz ALKAN MEŞHUR
Kıvanç ERTUĞAY
Fatih EREN
Vesile ŞİMŞEKOĞLU

Gaziantep'te Kentsel ve Bölgesel Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler

Editörler: H. Filiz Alkan Meşhur, Kıvanç Ertuğay, Fatih Eren, Vesile Şimşekoğlu

Yayın No.: 2012

ISBN: 978-625-393-314-2

E-ISBN: 978-625-393-313-5

Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

Copyright 2024 NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Gruba, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Mehmet Ateş -mehmetates42@gmail.com-

Kapak Tasarım:

Görsel Tasarım Uzmanı:

Kütüphane Bilgi Kartı

Gaziantep'te Kentsel ve Bölgesel Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler

Alkan Meşhur, H. Filiz - Ertuğay, Kıvanç - Eren Fatih - Şimşekoğlu, Vesile

1. Basım, x + 478 s., 16x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN:

E-ISBN:

1., 2. 3., 4.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com – esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com – info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostim OSB Mh. 1578 Cd. No.: 21 Yenimahalle/ANKARA1025

EDİTÖRLER

Prof. Dr. H. Filiz ALKAN MEŞHUR (Şehir ve Bölge Plancısı)

1995 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını 1999 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama Anabilim Dalında “Alt kentlerdeki Toplu Konut Alanlarında Sosyal Çevrenin Niteliksel Analizi” konusu üzerine yaptı. 2006 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında “Engellilerin Bir İstihdam Seçeneği Olarak Tele Çalışma: Modellenmesi ve Modelin Kent Planlama Açısından İrdelenmesi” başlıklı doktora çalışmasını tamamladı. Şehir planlama, evrensel-engelsiz tasarım, akıllı şehirler ve konut politikaları konularında çalışmaları bulunmaktadır. Halen Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Doç. Dr. Kıvanç ERTUĞAY (Şehir ve Bölge Plancısı)

1999 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. 2004 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Jeodezi ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri (ODTU-GGIT) bölümünde yüksek lisansını tamamladı. 2009-2010 yılları arasında University of California, BERKELEY, Institute of Urban and Regional Development (IURD) misafir araştırmacı olarak görev aldıktan sonra 2011 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Jeodezi ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri (ODTU-GGIT) bölümünde “Hareketli araç verisi ve Monte Carlo benzetimi kullanarak fiziksel erişilebilirliğin CBS’ye dayalı olasılıksal modellemesi” konusunda doktora çalışmalarını tamamladı. Şehir ve bölge planlama süreçlerinde coğrafi bilgi teknolojileri kullanımı, mekânsal analizler, ağ analizleri, ulaşım planlaması ve kentsel erişilebilirlik modellemesi konularında çalışmaları bulunmaktadır. 2012-2020 yılları arasında ÖYP kapsamında Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde görev yapmıştır. 2020 yılından beri Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde çalışmaktadır.

Doç. Dr. Fatih EREN (Şehir ve Bölge Plancısı)

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İstanbul gayrimenkul piyasasının uluslararasılaşma süreci konulu doktora çalışmasını 2007-2013 yılları arasında Sheffield Üniversitesi'nde tamamlamıştır. İngiltere merkezli uluslararası bir düşünce kuruluşu olan Centre for Strategic Research and Analysis (CESRAN)'da 2010-2016 yılları arasında Kentsel Araştırmalar Merkezi Direktörü olarak görev yapmıştır. Yükseköğretim sektöründe akademisyen olarak 20 yıldan fazla deneyime sahip olup, kamu ve özel sektör destekli birçok AR-GE ve uygulama projesinde yürütücü, yönetici, koordinatör, araştırmacı ve danışman olarak yer almıştır. Uzmanlık ve ilgi alanını Akıllı Şehir, Kentsel İnovasyon, Dijital Kent İkizleri, Platform Şehirciliği, Gayrimenkul Geliştirme ve Emlak Piyasası Analizi oluşturmaktadır.

Arş. Gör. Vesile ŞİMŞEKOĞLU (Şehir ve Bölge Plancısı)

2017 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde şehircilik alanında araştırma görevlisi olarak meslek hayatına ve akademik kariyerine başladı. 2022 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde "Kentsel Alanlarda Yapılı Çevre Özellikleri ile Ruh Sağlığı Tanularının İlişkisi: Ankara Örneği" konulu tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2022 yılında Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora eğitimine başladı. Şehir planlama, komşuluk birimi ve yapılı çevre tasarımı, kent sağlığı ve kentsel yaşam kalitesi temel çalışma konularını oluşturmaktadır.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLER	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
Neoliberal Kentleşme Sürecinin Gaziantep'teki Mekânsal Yansımaları	1
<i>H. Filiz ALKAN MEŞHUR</i>	
Yeşil Alan Erişebilirliğinin 2 Aşamalı Etki Alanı Yöntemi (2SFCA) İle Modellenmesi: Gaziantep Kenti Alan Çalışması	29
<i>Kıvanç ERTUĞAY</i>	
Kentsel Korumaya Alternatif Bir Bakış: Taşınmaz Kültür Varlıkları Niçin Korunmalı, Gelecek Nesillere Ne Aktarılmalı?	47
<i>Fatih EREN</i>	
Kent Sağlığı Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Sağlıklı Kentler	69
<i>Vesile ŞİMŞEKOĞLU</i>	
Gaziantep'te Düşük Hava Kalitesi ve Etkileri.....	87
<i>Sevcan GÜVENÇ, Ahmet Hakan BIÇKICI</i>	
Gaziantep'te Enformel Sektörün Varlığı ve Kent Yoksulluğu	113
<i>Şule YILDIRIM, Gökhan TEKSİN</i>	
Gaziantep'te Kentsel Silüet ve Kimlik.....	141
<i>Anil BAYSAL, Hazal GEÇER</i>	
Gaziantep'teki Suriyeli Sığınmacıların Kente Uyumu	173
<i>Sidra ALAHHMAR, Merve UMAÇ, Senem AKTAŞ</i>	
Gaziantep Şehir İçi Trafiğinde Can ve Mal Güvenliği	201
<i>Gülşah BOLATTEKİN, Hatice ARICI</i>	
Gaziantep'te Yeraltı Boşlukları ve Mağaralar.....	229
<i>Ulya Asena FIRAT, Zişan EMİNER</i>	

Gaziantep'te Kentsel Dönüşüm Projeleri: Oğuzeli İlçesi Örneği	255
<i>İrem AKILLI, İkra KIZMAZ</i>	
Gastronomi Şehri Gaziantep'te Gıda Lojistiği	273
<i>Hatice BÜTÜNER, Hilal EKİNCİ</i>	
Gaziantep İli Oğuzeli İlçesinde Kırdan Kente Göç: Oğuzeli Eko-Tek Kent Modeli.....	293
<i>Bilal Yasir DOĞRU, Süleyman AKKURT</i>	
Gaziantep'te Gıda Güvenliği	317
<i>H. Kübra ULUSAL, Hatice ÇENET</i>	
Gaziantep Köylerinde Taşıma ve Yeniden Yerleşirme	337
<i>Ayşe Nur ERDOĐAN, Nisanur DEMİREL</i>	
Gaziantep'te Konut İhtiyacı: Konut Talebine Elverişli Üretim ve Konut Çeşitliliği.....	367
<i>Hilal SARI, Bengisu ÇELİK</i>	
Gaziantep'te Afet Riski Altındaki Yerleşim Alanları	393
<i>Ayşe EĐRET, Kübra ARSLAN</i>	
Gaziantep'in Lojistik Altyapısı	415
<i>Cansel AYDIN, Selman ÖZYURT</i>	
Gaziantep'te Sanayi Kaynaklı Ekolojik Kıtlık	439
<i>İlayda COŞKUN, Simay ÖZKÖSE</i>	
Gaziantep Kentsel Yerleşim Alanında Kalan Tarım Arazileri	459
<i>Bişar Enes NAS, Yaşar KOÇ</i>	

ÖNSÖZ

Türkiye'nin önemli şehirlerine ait kentsel bilgileri tematik olarak kitaplarda toplamak, şehir ve bölge planlama öğrencilerinin gözünden şehirlerin dönemselsel birer fotoğrafını çekmek maksadıyla yıllar önce bir yola çıktık. Bu kapsamda öğrencilerimizle beraber bir seri halinde aşağıdaki kitapları hazırlamış ve kamuoyu ile paylaşmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz:

- ✓ Kütahya'da Planlama Düşünceleri Üzerine (2016)
- ✓ Balıkesir 18 Planlama Sorunu 18 Stratejik Çözüm (2017)
- ✓ İstanbul'da Büyük Ölçekli Kentsel Projeler ve Planlama Süreçleri (2019)
- ✓ ANKARA Kentsel Sorunlar ve Stratejik Çözümler (2021)
- ✓ İZMİR Kentsel Araştırmalar ve Tartışmalar (2022)

Yolculuğumuz şu an okuyor olduğunuz "Gaziantep'te Kentsel ve Bölgesel Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler" başlıklı kitapla devam ediyor. Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Döneminde Planlama Stüdyosu 7 dersi kapsamında Gaziantep çalışma alanı olarak seçildi. Öğrencilerimizden, Gaziantep'te kente ve planlamaya dair öne çıkan meseleleri tespit etmelerini ve bu meselelere dair düşünceler geliştirmelerini istedik. Bu süreçte öğrencilerimiz, Gaziantep'in tarihi, kültürel, doğal, ekonomik, fiziksel ve sosyal yapısına ilişkin sorunları ortaya koyarak derinlemesine incelediler. Devamında seçtikleri sorun özelinde kapsamlı bir şekilde gerçekleştirdikleri literatür ve saha araştırmalarını akademik kurallara uygun olarak hazırlanmış birer kitap bölümüne dönüştürdüler.

Bu kitapta Gaziantep'te neoliberal kentleşme, yeşil alan erişebilirliği, kent sağlığı, kırdan kente göç, tarım alanlarının kaybı, yeraltı boşlukları, kent yoksulluğu, ulaşım güvenliği ve lojistiği, gıda güvenliği, afet, Suri-

yeli sığınmacıların kente uyumu, kentsel kimlik ve silüet, kentsel dönüşüm uygulamaları, hava kirliliği, kentsel estetik ve ekolojik kılık gibi şehir ve bölge planlama disiplininin ilgi alanına giren konulara yönelik meseleler ele alınmaktadır.

Kitabımızın Gaziantepililere ve Gaziantep ile ilgili çalışan herkese katkı sağlamasını diliyoruz. Kitabın hazırlanma sürecinde bizlere desteklerini esirgemeyen tüm kişi ve kurumlara en içten minnet ve teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler Grubu

KENTSEL KORUMAYA ALTERNATİF BİR BAKIŞ: TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI NİÇİN KORUNMALI, GELECEK NESİLLERE NE AKTARILMALI?

Fatih EREN

GİRİŞ

Bugün hemen her ülke kendi sınırları içinde bulunan somut tarihi ve kültürel mirası korumaya ve yaşatmaya dönük önemli bir çaba içindedir. Ülke yönetimlerinin korumaya ve ayakta tutmaya çalıştıkları tarihi yapılar, geçmişte çoğunlukla aynı değerler sistemine sahip toplulukların düşünce ve yaşam tarzının bir sonucu olarak üretilmiş iken, aynı yapılar bugün çoğunlukla çeşitli medeniyetlerden farklı düşünce/değerler sistemine ve yaşam tarzına sahip insanlar tarafından korunmak ve kullanılmak durumunda kalmaktadır. Günümüz toplumları ile taşınmaz kültür varlıkları arasındaki uyum ve bağlılığı yeniden gözden geçirmeye ihtiyaç vardır. Böylesi bir ortamda taşınmaz kültür varlıkları niçin korunmalı ve gelecek nesillere ne aktarılmalı sorularına tatmin edici cevaplar bulmak gerekmektedir.

13. yüzyılın yetiştirdiği en önemli filozoflardan biri olan İbn Haldun'un sosyoloji, tarih, coğrafya, hukuk ve siyaset konularında geliştirdiği kuramlar, çağdaş kentsel koruma düşüncesine alternatif bir bakış açısı sunarken, yukarıda sıralanan sorulara işlevsel cevaplar üretmektedir. İbn Haldun, yaşadığı dönemde pek çok devletin kurulup yıkıldığına şahitlik etmiş, çok çeşitli hükümdarlara danışmanlık yapmış, üst düzey devlet görevlerinde bulunmuş, ömrünü Güneybatı Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyada geçirmiş, günümüze kadar ulaşan yazılı eser-

ler bırakmış, bu sayede modern bilim ve felsefenin doğmasında ve gelişmesinde dayanak noktası olmuş bir şahsiyettir. İbn Haldun'un bakış açısı, felsefesi, kuramları ve kavramları günümüz kentsel koruma düşüncesine alternatif bir bakış açısı getirebilecek ve yeni ışık tutabilecek özelliklere sahiptir. Çağdaş kentsel koruma düşüncesine ilave bir bakış sunmak adına bu çalışmada İbn Haldun'un "Mukaddime" adlı eseri detaylı bir incelemeye tabii tutulmuştur (Haldun, 2004; Haldun, 2013).

Bu çalışma İbn Haldun'un perspektifinden bakarak dünyanın bugün sahip olduğu kentsel koruma düşüncesine yeni katkılar yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmada İbn Haldun'un kim olduğu kısaca tanıtılmakta, çağdaş kentsel koruma düşüncesinin zeminini oluşturan uluslararası yasal ve kurumsal çerçeve hakkında bilgi verilmektedir. Devamında İbn Haldun'un günümüz kentsel koruma düşüncesine yapabileceği katkılar keşfedilerek özet şekilde açıklanmaktadır. Çalışmada belge analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda önce akademik kaynaklar taranarak İbn Haldun'a ve uluslararası kentsel koruma mevzuatına ilişkin belgeler derlenmiş ve incelenmiştir. Sonra ise İbn Haldun'un "Mukaddime" adlı kitabının detaylı bir okuması ve incelemesi yapılmıştır. Bu okuma ve inceleme yapılırken İbn Haldun'un bakış açısı ve görüşleri çağdaş kentsel koruma düşüncesi ile ilişkilendirilmiştir. Sonuçta, taşınmaz kültür varlıkları niçin korunmalı ve gelecek nesillere ne aktarılmalı sorularına birtakım cevaplar üretilmiştir. Dünyanın bugün sahip olduğu kentsel koruma düşüncesini geliştirmeye dönük tespitler içeren bu çalışmanın kentsel koruma teorisi ve pratiğine bir katkı yapması ümit edilmektedir.

İBN HALDUN KİMDİR?

İbn Haldun, 1332 yılında Tunus'ta doğmuş ve 14. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir şahsiyettir. Alternatif bir sosyal bilimcidir. Kendi döneminden önce ve sonra, farklılığını ve özgünlüğünü korumuş bir isimdir. Tarih, iktisat, sosyoloji, coğrafya ve siyaset konularında günümüz sosyal bilimlerinin temelini oluşturan özgün görüşlere sahiptir. Dünya çapında tanınan bir filozoftur. İbn Haldun'un yöntemi, daha önce yaşamış birçok âlimin aksine gerçekçi, ampirik ve rasyoneldir. İbn Haldun'un bizzat geliştirdiği yeni yöntemin temel prensibi nedensellik ilişkisi içinde akılcı bir rasyonalizm olarak tanımlanabilir (Hassan, 2015)

İbn Haldun, ömrünün büyük bölümünü Güneybatı Avrupa ve Kuzey Afrika'da geçirmiştir. Çok inançlı ve çok kültürlü toplumlarda yöneticilik ve bürokratik yapmış, bu nedenle 14. yüzyılda entelektüel elitin bir parçası olmuştur. Çok kültürlü bir dünya görüşünü benimsemiş ve dünyada birbirinden farklı çok sayıda medeniyetin bir arada yaşayabileceği görüşünü kabul etmiştir. Bu doğrultuda farklı medeniyetler arasındaki ilişkileri objektif bir şekilde anlama gayreti içinde olmuştur. İbn Haldun'a göre medeniyetler devridaim etmekte, uygarlıklar sürekli dönüşüm geçirmektedir (Şentürk, 2006). İbn Haldun'un amacı, devridaim eden ve sürekli dönüşen çok medeniyetli bir dünyada çok kültürlü bir toplumsal düzenin evrensel yasalarını ve ilkelerini ortaya koymaktır. İbn Haldun hayatı boyunca teori ve pratik birlikteliğini önemsemiştir. Bu doğrultuda çalışmalarında insan doğası ve toplum hakkında genel geçer ve zaman üstü bir teorik çerçeve oluştururken, bu teorik çerçeveyi bir toplum hakkındaki tecrübî verilerle işlevselleştirmiştir (Türker, 2016).

Görsel 1: İbn Haldun'un ömrünü geçirdiği coğrafya (Google Haritalar, 2023)

İbn Haldun, "Umran" olarak adlandırdığı yeni bir bilim dalı geliştirmiştir. Umran, kültür ve medeniyet inşa eden bir bilimdir. Bu bilimin nihai hedefi, insanlığın kültür ve medeniyette ilerlemesine yol açacak bir toplumsal düzen kurmaktır. Umran bilimi, hayatı bir bütün olarak görür. İnsanlık öyle bir ilerleme kaydetmelidir ki insanlar, hayvanlar, bitkiler ve eşyalar kısacası tüm evren bütüncül bir uyum içinde bütünleşmeli ve ahenk içinde hareket eder hale gelmelidir (Yaşlıçimen & Sunar, 2006). Tüm bilgilerin özünü

umran bilimi içinde bulmak mümkündür. Umran, şehirlerde birbirine benzemeyen insanların birlikte huzur ve mutluluk içinde yaşamasını sağlayan, sosyo-mekansal ve sosyo-çevresel uyumun kurallarını belirleyen, toplumsal ihtiyaçları gerçekçi şekilde ortaya koyan, mekân ve toplum dinamiklerinin farkında olan bir bilimdir (Ateş & Utkan, 2017). Bu yönüyle umran, insanların bu dünyadaki yaşamlarını anlamlı kılmayı ve gelecek nesillere daha güzel bir dünya bırakmayı hedeflemektedir. Umran biliminin, günümüz kentsel koruma düşüncesine getirebileceği çeşitli önermeleri keşfetmek bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır.

ÇAĞDAŞ KENTSEL KORUMA DÜŞÜNCESİ

Düşünürler, araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından geliştirilen kentsel koruma düşünceleri, önce taşınmaz kültür varlıkları konusunda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenmekte, sonra uluslararası mevzuatın kapsamını ve çerçevesini belirler hale gelmektedir. Ulus devletler, değişen uluslararası mevzuatı baz alarak kendi ulusal kentsel koruma yasalarını ve kurumlarını güncellemektedir.

Günümüzde taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması için faaliyet gösteren öne çıkan uluslararası kuruluşlar şunlardır:

- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)
- Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (ICCROM)
- Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)
- Dünya Mirası Şehirleri Örgütü (OWHC)
- Dünya Koruma İzleme Merkezi (UNEP-WCMC)
- Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)
- UNESCO Dünya Mirası Merkezi
- UNESCO Dünya Miras Komitesi
- Dünya Anıtlar Fonu (WMF)
- UNESCO Uluslararası Hukuk ve Kültürel Miras Kürsüsü
- Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi
- Uluslararası Tarihi ve Sanatsal Eserleri Koruma Enstitüsü
- Getty Koruma Enstitüsü (GCI)

Günümüzde taşınmaz kültür varlıklarını korumak ve yaşatmak için pek çok ülkenin kabul ettiği uluslararası belgeler ise şunlardır:

- 1931- Atina Tüzüğü (Tarihi Anıtların Restorasyonu için Atina Şartı)
- 1964- Venedik Tüzüğü (Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Şart)
- 1967- Quito Normları
- 1972- Dünya Mirası Sözleşmesi (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme)
- 1975- Amsterdam Deklarasyonu
- 1981- Burra Tüzüğü (Avustralya ICOMOS Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Şartı)
- 1985- Granada Sözleşmesi (Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi)
- 1987- Washington Tüzüğü (Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunmasına İlişkin Şart)
- 1994 – Nara Özgünlük Belgesi
- 1999- ICOMOS Yapılı Çevre ve Yerel Miras Şartı
- 2001- UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi
- 2003- UNESCO Kültürel Mirasın Kasıtlı Olarak Tahrip Edilmesine İlişkin Deklarasyon
- 2005- Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık Üzerine Viyana Momenandumu (Tarihi Peyzajın Yönetimi)
- 2008- Quebec Deklarasyonu
- 2011- ICOMOS Valetta Koruma İlkeleri ve Valetta Prensipleri (Tarihi Kent, Kasaba ve Kentsel Alanların Yönetimi)
- 2015- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
- 2016- Birleşmiş Milletler Habitat III (Yeni Kentsel Gündem)

Pozitivist bilim paradigmasına dayalı olarak mutlak doğruya, değerlerin evrenselliğine ve bilimsel olarak gerekçelendirilmiş yöntemlere inanan kentsel koruma gelenekleri 19. ve 20. yüzyıl literatüründe yaygın olarak tartışılmıştır. Atina (1931) ve Venedik (1964) tüzükleri, pozitivist bir bakışla üretilmiş uluslararası belgelerdir. Bu iki belge, kentsel ve mimari mekân anlayışına ve korumada karar verme sürecine yönelik mo-

dernist yaklaşımı temsil etmektedir. Dünya Mirası Sözleşmesi (1972) ve Amsterdam Deklarasyonu (1975) ile bütünleşik koruma kavramının uluslararası mevzuata girdiği görülmektedir. Burra Şartı (1981), kültürel önem ve insanların bir yerle ilişkilendirilmesi gibi terimler kullanarak yerel değer sistemlerinin kentsel koruma süreçlerindeki önemini gündeme taşımıştır. Nara Özgünlük Belgesi (1994) aynı gündemi devam ettirmiş, kültürel çeşitliliğe ve mirasın korunmasında yerel kültürel değerlere saygı gösterilmesi çağrısında bulunmuştur. Öznel değerlerin çoğulluğunun kabul edilmesi ve profesyonel olmayan kişilerin kentsel koruma süreçlerindeki önemi bu belgede ön plana çıkarılmıştır. Tarihsel süreç incelendiğinde kentsel koruma ile ilgili olarak insanlığın 1960'larda kültürel bir farkındalık yaşadığı, 1970'lerde bütünleşik bir bakış açısı yakaladığı, 1980'lerde yerel değerleri ve insan-mekân ilişkisini konuştuğu ve 1990'larda değer temelli bir anlayışı benimsediği görülmektedir. 2000'li yıllardan itibaren ise kentsel korumada teorik tartışmalar estetik-tarihsel eksenden antropolojik-kültürel eksene doğru kaymıştır.

Kentsel koruma düşüncesinin bugüne kadarki gelişiminde pek çok düşünürün önemli katkıları olmuştur. Nora (1984), kentsel korumada geçmiş ve bugün arasında yeterince güçlü bağlar kurulmadığı eleştirisinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda geçmişle sembolik bağlantılar kurarak hafıza mekanlara vurgu yapmaktadır. Unutulan anıları günümüz toplumuna uygun olacak şekilde yeniden üretmek canlandırmak ve insanlara yeniden hatırlatmak gerekmektedir (Eren vd., 2023). Avrami vd. (2000), kentsel korumada müzakere ve demokratik katılım süreçlerinin arka plana itilmesini eleştirmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarının daha çok geçmişte sahip oldukları değerler, işlevler ve anlamlar nedeniyle korunmak istendiğini belirtmektedir. Bugünkü kentsel koruma düşüncesinin nesnelere ve malzemeyi kendi iyiliği için korumayı amaçladığını dile getirmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarının sabit anlamları olan statik ve idealist bir dizi nesne olarak görüldüğünün altını çizmektedir. Avrami vd. (2000)'ye göre neyin, nasıl, neden ve kimin için korunması gerektiğini tanımlamak için kentsel korumanın karar alma süreçlerinde müzakere ve demokratik katılım mekanizmaları çalıştırılmalıdır. Taşınmaz kültür varlıklarının karmaşık anlam ağları üreten sembolik boyutları ol-

duğundan, bu varlıklar sadece geçmişte sahip oldukları değerler, işlevler veya anlamlar nedeniyle değil, şimdiki zamanda ve gelecek nesiller için ilettikleri mesajlar ve sembolizm nedeniyle de korunmalıdır (Stoica, 2021). Kentsel koruma, sadece nesnelere ve malzemeyi korumayı amaçlamamalı, aynı zamanda anlamlar ve değerler aracılığıyla nesnelere ilgili olduğu bireyleri ve toplulukları hedef almayı da amaçlamalıdır. Kentsel koruma kültürün yani kimliklerin, gücün ve toplumun sürekli olarak üretildiği ve yeniden üretildiği bir ortamda cereyan etmektedir. Bu yüzden taşınmaz kültür varlıklarını sabit anlamları olan statik ve idealist bir dizi nesne olarak görmek yerine, politik ve sosyal meseleleri içeren akışkan bir süreç olarak görmek daha uygundur. Bu sayede özgünlük, bütünlük, değerler ve hakikat kavramları kentsel korumanın içinde daha önemli hale gelebilir (Avrami vd., 2000).

Muñoz-Viñas (2012), kentsel korumanın ağırlıklı olarak uzman görüşlerine dayalı olarak ilerlediği ve çoğunlukla teknik/bilimsel konularla ilgilendiği eleştirisinde bulunmaktadır. Halbuki uzman görüşleri kadar uzman olmayanların görüşleri de kentsel korumada değerli olmalıdır. Ayrıca kentsel koruma sadece teknik ve bilimsel konuları değil, aynı zamanda ilgiler, duygular, anılar, tercihler ve hatta zevkler gibi sosyal ve öznel konuları da içermelidir. Brandi (2004)'ye göre kentsel koruma maddeye fazlasıyla odaklıdır. Halbuki madde, imgenin ve anlamın tezahürü için sadece bir araçtır.

Disiplinler arası bir alan olarak kentsel koruma, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, şehir planlama ve coğrafya gibi disiplinlerle sürekli bir etkileşim içinde kuramsal yanını geliştirmektedir. Kentsel koruma düşüncesi, "anıt" kavramından "yer" kavramına geçiş yapmıştır ve son yıllarda "kentsel miras" kavramı önem kazanmıştır. Yadollahi (2017)'ye göre kentsel miras, bir kentin geçmişten miras aldığı, bilinçli ve kolektif olarak korumaya karar verdiği somut, somut olmayan, kültürel veya doğal varlıklardır. Kent içinde tek tek bina, bina grubu, kentsel bölge ve kültürel/doğal peyzaj gibi formlarda olabilen kentsel miras, kentin formu ve arazi kullanımı ile dinamik bir ilişki içindedir ve kentin şekillenmesinde bir rol oynamaktadır. Günümüzde kentsel koruma, sorun alanını kentin tarihi alanının sınırlarının ötesine genişletme gerekliliğinin farkındadır. Kentsel koruma

konusu üzerine çalışan araştırmacılar arasında tarihi kenti daha geniş bir çevresel bağlamın parçası olarak görme eğilimi artmıştır (Yadollahi, 2017).

2000'li yıllardan sonra kentsel koruma düşüncesinde pozitivist bakış açısından uzaklaşıldığı ve ilişkiyel bir bakış açısına yaklaşıldığı görülmektedir. Düşünürler, kentsel koruma süreçlerinde fiziksel ve sosyal boyut arasındaki ilişkileri daha iyi anlamaya yönelmişlerdir. Kentsel korumanın odağı, mirasın somut (maddi) olan yönlerinden, somut olmayan yönlerine doğru değişmeye başlamıştır. Bu kapsamda "miras", "mirasın kültürelleşmesi" ve "kültürel sürdürülebilirlik" kavramları kentsel koruma literatüründe sıkça kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Staniforth (2000)'a göre kültürel sürdürülebilirlik, taşınmaz kültür varlıklarını mevcut ihtiyaçlar için kullanmak ve gelecek nesillere azami önemini aktarmak anlamına gelmektedir. Son dönemde miras kavramı dar kapsamlı "tarihi ve sanatsal" bağlamından çıkıp geniş kapsamlı "kültürel" bir bağlama doğru evrilmiştir.

Kentsel mirasa yönelik kültürel ve ilişkiyel bakış açısının kullanılmasına başlanması, kentsel korumada sosyal inşacı yaklaşımın etkili olmaya başlamasının bir sonucudur (Wells & Stiefel, 2018). Sosyal inşacı yaklaşım (social constructivism), kentsel mirası anlamlar ve kimlikler inşa eden bir süreç ve performans olarak görmektedir. Smith (2006), yorumlayıcı ve ilişkiyel miras anlayışına vurgu yaparak kentsel mirasın farklı gruplar, bireyler ve kurumlar tarafından farklı şekillerde korunabileceğini belirtmektedir. Albert vd. (2013), miras yerine miraslarla uğraştığımızı savunmaktadır. Mirasları ele alırken kültürlerarası ve disiplinler arası diyalogun önemini vurgulamaktadır. Kentsel korumada mirasın kültürelleşmesi koruma nesnelere kategorisinin genişlemesine; daha karmaşık ve dinamik değerler sisteminin kullanılmasına; daha esnek ve kapsayıcı koruma araçlarının ve prosedürlerinin tercih edilmesine; maddeselliğin önemsizleşmesine, özgünlük ve bütünlük gibi değerlerin arka plana itilmesine; önem ve iletişim kavramlarının yükselmesine, uzman otoritesinin önemsizleşmesine ve müzakere süreçlerinin güçlenmesine neden olmuştur (Pereira, 2007).

2011 yılında UNESCO, Tarihi Kentsel Peyzaj (HUL) kavramını dünya gündemine taşımıştır. Bu yaklaşım, kentsel korumada peyzaj ve ekolojik şehirciliğin teşvik edilmesini önermekte, tarihi kent ile modern kent ara-

sında yeniden bağlantı kurmaya ihtiyaç olduğunu dile getirmekte, kentsel korumaya daha esnek, açık uçlu ve insan odaklı bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır (Pereira Roders, 2019). Dijitalleşmenin hızlandığı 2020'li yıllarda kentsel koruma düşüncesinde yeni açılımlar yaşandığı görülmektedir. Literatüre yeni giren bir kavram olan Kentsel Asamblaj, kentsel korumayı insanlar, yaşam formları ve cansız nesnelere bir toplamı ve bunlar arasında tanımlanabilecek çeşitli ilişkiler sistemi üzerinden okuma eğiliminde olan bir kavramdır. Bu yeni kavram, kentsel korumada kalıpların dışında düşünmeye ve pratik sorular sormaya yardımcı olmaktadır. Buna karşın bu yeni kavram, korunacak kentsel unsurlar arasında sayısız kontrol dışı ilişkileri gündeme getirdiğinden, kentsel koruma düşüncesini ve pratiğini son derece esnek ve kaotik bir zemine doğru taşıma riski barındırmaktadır (Wachsmuth vd., 2011).

İBN HALDUN'UN PERSPEKTİFİNDEN ÇAĞDAŞ KENTSEL KORUMA DÜŞÜNÇESİNE KATKILAR

Bu kısımda Mukaddime isimli eserden hareketle İbn Haldun'un bakış açısı ve görüşleri çağdaş kentsel koruma düşüncesi ile ilişkilendirilmiş, bu yolla İbn Haldun'un kentsel koruma düşüncesine yapabileceği katkıları keşfedilmiştir.

İbn Haldun'un Tarih Felsefesi

İbn Haldun'a göre suyun suya benzemesi gibi, şimdiki durum da geçmişe benzemektedir. Dolayısıyla geçmiş için doğru ve geçerli olan yasalar ve ilkeler genel olarak şimdiki durum için de doğru ve geçerlidir. Mevcut toplumsal olaylar, tarihsel olayların bir devamı ve bir bakıma geçmişin yeniden ortaya çıkışıdır. Benzer toplumsal olgular benzer koşullarda gerçekleşmekte ya da benzer koşullar benzer olguları üretmektedir. İnsanların ve toplumların doğası zaman içinde çok az değişmektedir. Tarihin her döneminde insanların ve toplumların doğası büyük benzerlikler göstermektedir. Tarihsel ve toplumsal olguların bazı ortak kuralları ve yasaları vardır.

İbn Haldun'a göre tarih büyük ölçüde bir tekerrürden ibarettir ancak tarihte yaşanmamış özgün toplumsal olayları günümüzde görmek de mümkündür. İbn Haldun, Tarih'in amacını insanlara ders vermek olarak

açıklamaktadır. Buradan hareketle kentsel korumanın bir amacının geçmiş toplumsal olaylardan dersler çıkarmak ve bu dersleri sosyo-mekânsal düzenlemelerle bugüne ve geleceğe aktarmak olması gerektiği söylenebilir. Günümüz kentsel koruma düşüncesi, taşınmaz kültür varlıklarının maddi boyutuyla (mimari tasarım, kitle ve gabari, yapı malzemesi, inşaat tekniği, cephe ve görünüm, yapılar arası mesafe ve ilişkiler) yakından ilgilenmekte, onları fiziksel olarak yaşatmaya odaklanmaktadır. Halbuki taşınmaz kültür varlıklarının günümüz toplumlarına öğreteceği pek çok şey olabilir. Taşınmaz kültür varlıkları, tarihte tecrübe edilmiş iyi ve kötü yönetim anlayışları, siyaset tarzı, ekonomik süreçler ve toplumsal düzen hakkında günümüz toplumlarına çeşitli dersler verebilir. Örneğin M.S.1163 yılında inşa edilen Notre-Dame Katedrali, Jeanne D'arc'ın yargılanması, Napolyon'un taç giyme töreni ve De Gaulle'ün cenaze töreni gibi çok önemli olaylara ev sahipliği yapmıştır. Tecrübe edilen bu dramatik olaylardan yola çıkarak günümüz toplumları için anlamlı olacak dersler çıkarılabilir ve bu dersler mekânsal bir düzen ve tasarım kurgusuyla Notre-Dame Katedrali üzerinden insanlara aktarılabilir (Görsel 2).

Görsel 2: Paris'teki Notre-Dame Katedrali

İbn Haldun'un Hakikat Arayışı

İbn Haldun'a göre geçmişi bilmeden mevcut toplumu, şimdiki durumu ve geleceği bilmek mümkün değildir. Tarihte doğru olanı yanlış olandan ayırmak gerekmektedir. Tarih hikâye anlatıcılığından kurtarılmalıdır çünkü tarihçiler bilerek ya da bilmeyerek toplumlarını yanlış bilgilendirebilirler.

İbn Haldun, kentsel korumanın tarihin objektif ve doğru anlatılmasında, geleceğe doğru bilgilerin aktarılmasında ve tarihten doğru dersler çıkararak günümüz toplumlarını medenileştirmede etkin bir araç olabileceğini bizlere hatırlatmaktadır. Çağdaş kentsel koruma düşüncesinde, tarihteki yanlış bilgilerin ayıklanarak gerçeğin ortaya çıkarılmasına ilişkin bir bakış açısı yer almamaktadır. Bir başka ifade ile tarih, doğru olmayan anlatılardan kurtarılmaya çalışılmamaktadır. Kentsel korumada tarihsel bilgi günümüze ulaştığı şekliyle kabul görmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu tarihi mekanlarda efsaneler, olağanüstü olaylar ve abartılı tarihi bilgiler sıklıkla öne çıkarılmaktadır. Bugünün yaşayan topluluklarına fayda sağlayacak gerçek tarihi bilgiler geride bırakılabilmektedir. İbn Haldun, tarihi yalandan kurtarmak ve gerçeği ortaya çıkarmak için etkili bir yöntem önermektedir. Ona göre tarihsel bir olayın gerçekleşme olasılığı, kendi toplumsal ve tarihsel koşulları içinde araştırılmalıdır. Örneğin Homeros'un *Odyseia* ve İlyada destanlarında anlatılan Truva Savaşı, tek bir savaş mıydı yoksa bir savaşlar dizisi miydi? Tek bir Truva şehri mi vardı yoksa birden fazla Truva şehri mi vardı? Helen, Truva Savaşı'nı başlatan gerçek suçlu muydu yoksa Helen sadece bir günah keçisi miydi? Çanakkale'deki taşınmaz kültür varlıklarını yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusuyla, Truva Savaşı ile ilgili bilinen yanlışları ve işin doğrusunu bilimsel kanıtlara dayalı olarak insanlara aktarmada bir görev üstlenebilir (Görsel 3).

Görsel 3: Çanakkale'deki Truva Atı

İbn Haldun'un Tarihsel Bağlantı Yöntemi

İbn Haldun'a göre tarihsel ve toplumsal olayların kopuk halkalardan kurtarılması, birbirine bağlı olaylar zinciri gibi ele alınması gerekmektedir. Öyleyse, kentsel koruma aracılığıyla tarihsel olaylar zincirindeki nedensellik ilişkilerini gösteren ve aktaran bir mekânsal bir düzen ve tasarım kurgusu (tarihsel çevre) inşa edilebilir. Çağdaş kentsel koruma düşüncesi, bir taşınmaz kültür varlığını başka kentlerde ya da ülkelerde bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile bağlantılı olarak düşünmemektedir. Bu sebeple günümüz tarihi çevrelerinde ve koruma alanlarında nedensellik ilişkileri çoğu zaman anlaşılmamaktadır. Hangi taşınmaz kültür varlığının hangi tarihsel ve toplumsal olaylar zincirinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı konusu güçlüce vurgulanmamaktadır. Tarihi çevrelerde ve korunan alanlarda neden-sonuç ilişkileri üzerinde durulmaması, kentsel koruma aracılığıyla toplumların olayları doğru anlama, geçmişten ders çıkarma ve geleceğe sağlıklı bilgi aktarma imkânını kısmen

ortadan kaldırmaktadır. Örneğin Milvian Köprüsü Savaşı, Roma İmparatorları I. Konstantin ve Maxentius arasında 28 Ekim 312 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu iç savaş, Roma şehrinin çöküşü ve İstanbul'un yeni bir başkent olarak yükselişi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca bu savaş, dünyanın çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa geçiş sürecini hızlandırmıştır. Roma'daki ve İstanbul'daki taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili kentsel koruma kararları verilirken, bu iki şehir arasındaki tarihsel bağlantılara vurgu yapılabilir. Yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusuyla bu iki şehir arasındaki ilişkiyi insanların daha kolay anlaması sağlanabilir (Görsel 4).

ROMA

İSTANBUL

Görsel 4: Roma ve İstanbul arasındaki bağlantısallık

İbn Haldun'un Coğrafyanın Önemine Yaptığı Vurgu

İbn Haldun'a göre coğrafi koşulların yönetim, siyaset ve uygarlıkla olan ilişkisi ortaya çıkarılmalıdır. İbn Haldun'un bakış açısıyla, kentsel koruma teorisi ve pratiği, coğrafi koşullara göre ülkeden ülkeye ve şehirden şehre farklılık gösterebilir. Kentsel koruma düşüncesi, farklı coğrafyalarda daha katı ya da daha esnek olabilir. Bu bağlamda evrensel kentsel koruma düşüncesinin yanı sıra yerel koşullara özgü değişen kentsel koruma düşüncesi üzerinde de durmakta fayda vardır. Kentsel koruma bilinci ve davranışı, kolay coğrafi koşullarda yaşayan bir toplumda çok yüksek seviyede olabileceği gibi, zor coğrafi koşullarda yaşayan bir toplumda daha düşük seviyede olabilir. Taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu tarihi çevreler ve korunan alanlar, toplumların yerel coğrafi koşullara bağlı olarak ortaya çıkan özelliklerini keşfetmek için istisnai yerlerdir. Dolayısıyla kentsel korumaya bu anlamda yeni bir

misyon eklenebilir. Örneğin, rüzgâr ve yağışların etkisiyle Kapadokya'da kaya aşınmaları devam etmektedir. Erozyon, yumuşak kaya yapısındaki peribacası oluşumlarını yavaş yavaş eritmektedir. Bu bölgede peribacaları, mağaralar ve yapıları çevre benzersiz ve hassas şekilde iç içe geçmiş durumdadır. Bu coğrafyada koruma ve kullanma dengesini içeren yapılaşma koşullarını tanımlamak zordur; evrensel kentsel koruma düşüncesi bu coğrafyada bazen geçerliliğini yitirebilmektedir (Görsel 5). Kentsel koruma, coğrafyaya ve yerel koşullara özgü değişen düşünceler içerebilmelidir. Kentsel koruma düşüncesi, toplumların yerel coğrafi koşullara bağlı olarak ortaya çıkan özelliklerini kanıta dayalı olarak keşfetmede ve bu özellikleri yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusuyla gelecek nesillere aktarmada önemli bir rol oynayabilir.

Görsel 5: Kapadokya'nın zorlu coğrafyası

İbn Haldun'un İnsan-Mekân İlişkisine Yaptığı Vurgu

İbn Haldun'a göre coğrafi koşulların ve fiziksel çevrenin insanın bedeni ve ruhu üzerinde etkisi vardır. Doğal ve iklimsel koşullar insanların sadece bedenlerinin rengini ve şeklini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda beyin yapılarının ve kişisel karakterlerinin de oluşmasına neden

olur. Bu bakış açısından hareketle kentsel koruma, geçmiş insanların düşünce ve kişilik yapısı ile günümüz insanının düşünce ve kişilik yapısı arasındaki benzerlikleri tespit etmede, farklılıkları ortaya çıkarmada ve anlaşılır şekilde görünür kılmada önemli bir rol oynayabilir. Böylece bir toplumun medenileşme serüveninde hangi aşamalardan geçtiği, düşünce ve kişilik yapısı anlamında neler kaybettiği ya da neler kazandığı sorusuna geçerli yanıtlar üretilebilir. Çağdaş kentsel koruma düşüncesi, bir toplumun medenileşme serüveninde geçtiği aşamaları sorgulamakta, geçmiş ve bugün arasındaki insani düşünce ve kişilik yapıları arasında karşılaştırma yapmamaktadır. Halbuki taşınmaz kültür varlıkları, üretildikleri dönemin insanların düşünce yapıları, kişilik özellikleri ve farkındalıkları hakkında kanıta dayalı çok zengin somut bilgiler içermektedir. Örneğin, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde insanlar mallarının/servetlerinin bir kısmını ya da tamamını vakıflar aracılığıyla diğer insanların yararına tahsis etmekteydiler. Kervansaraylar ve imarethaneler, Selçuklu ve Osmanlı döneminin insani düşünce ve kişilik yapısının ürünü olan ve toplumların o dönem medenileşme seviyesini gösteren kentsel yapılarıdır (Görsel 6). Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ortalama 40 km. aralıklarla (yaklaşık bir günlük yürüme mesafesi) inşa edilen kervansaraylarda, kadın-erkek-yaşlı-çocuk-yerli-yabancı ayırt edilmeksizin her türlü misafire üç gün ücretsiz güvenli dinlenme, konaklama ve yeme-içme olanakları sunulmaktaydı. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kentsel alanlarda inşa edilen imarethanelerde ise yoksul, muhtaç, öğrenci ve yolcuların yeme-içme ve bazen de barınma ihtiyaçları ücretsiz olarak karşılanmaktaydı. Bugün taşınmaz kültür varlığı olarak korunmaya çalışılan kervansaraylar ve imarethaneler üzerinden, Türk toplumunun medenileşme serüveninde hangi aşamalardan geçtiği konusu kanıta dayalı olarak ortaya çıkarılabilir. Bu tür taşınmaz kültür varlıkları, bugünkü Türk toplumuna düşünce ve kişilik yapısı anlamında neleri kaybettiği ya da neleri kazandığı hususunu hatırlatma ve fark ettirme noktasında bir görev üstlenebilir. Bunun için mekânsal planlama ve tasarım araçlarını kentsel korumada farklı bir bakış açısıyla kullanmanın yenilikçi yolları keşfedilmelidir.

Görsel 6: Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kervansaraylara (solda) ve imarethanelere (sağda) birer örnek

İbn Haldun'un Değişim Anlayışı ve Eşyanın Limitleri

İbn Haldun'a göre yaşamda sürekli bir gelişim, evrim ve yeniden şekillenme vardır. Dünyadaki her şey sürekli bir değişim, sürekli bir akış ve sürekli bir başkalaşım içindedir. İnsanın, toplumun, doğanın ve evrenin en temel özelliği değişimdir. Bu dünyada her şeyin bir ömrü vardır dolayısıyla her eşyanın bir sonu olacaktır. Bir şeyi inşa etmenin zorluğu ile onu yok etmenin kolaylığı arasında fark vardır. Çağdaş kentsel koruma düşüncesi, taşınmaz kültür varlıklarını fiziksel olarak sonsuza kadar korumaya ve yaşatmaya çalışmaktadır. Taşınmaz kültür varlıkları, çeşitli koşullara bağlı olarak zaman içinde yıkıcı bir değişime maruz kalabilmektedir. Kentsel korumada taşınmaz kültür varlıklarının değişime uğrama ve yok olma olasılığı üzerinde daha fazla düşünmeye ihtiyaç vardır. Taşınmaz kültür varlıklarının mümkün olduğu sürece fiziksel olarak korunması elbette insanlık için çok önemlidir. Ancak fiziksel korumayı sonsuza kadar sürdürmenin mümkün olmadığı da açıktır. Doğal afetler, ekonomik krizler, savaşlar, kullanılan yapı malzemelerinin ömrü, toplumsal çöküş ve vahşet anları taşınmaz kültür varlıklarını fiziksel olarak ilelebet korumanın önünde engel teşkil etmektedir. Bu sebeple, kentsel koruma düşüncesinin fiziki boyuttan biraz uzaklaşarak anlam boyutuna yaklaşması, teknolojinin imkanlarından sonuna kadar yararlanarak taşınmaz kültür varlıklarının dijital ikizlerinin üretilmesi, taşınmaz kültür varlıklarını yıkıcı dış etkenler karşısında daha dirençli hale getirecek ve bu varlıkların gelecek nesillere anlamlı olarak ulaşmasını sağlayacaktır. Örneğin, Roma'daki Kolezyum'un restorasyonu, güçlen-

dirilmesi, bakım ve onarımı çok zor ve masraflı bir iştir. Bir gün İtalya ve Avrupa Birliği, bu eseri fiziksel olarak korunmayı finanse edemez hale gelebilir. Bu taşınmaz kültür varlığı, teknolojik ve ekonomik imkanlar elverdiği sürece ve korumaya yönelik toplumsal destek devam ettiği sürece yaşatılabilir. Dolayısıyla bir taşınmaz kültür varlığını sonsuza kadar yaşatmanın mümkün olamayabileceği ihtimali düşünülmeli, fiziki boyuttan çok bu varlığın bugünkü ve gelecekteki toplumlar için anlam boyutu ortaya çıkarılmalı, teknolojinin imkanlarından sonuna kadar yararlanarak bu varlığın dijital ikizi üretilmelidir. Kolezyum üzerinden bugünkü ve gelecekteki nesiller için çıkarılacak pek çok ders vardır. Mekânsal planlama ve tasarım araçları kullanılarak bu taşınmaz kültür varlığına dünya toplumunu daha medeni hale getirme noktasında bir misyon yüklenebilir. Taşınmaz kültür varlıklarının gerçekçi öğretme ve ders verme kabiliyeti ön plana çıkarılarak bu varlıkların manevi ömrünü çok daha fazla uzatmak mümkündür. Kolezyum benzeri ikonik taşınmaz kültür varlıkları üzerinden yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusuyla bugünün ve geleceğin dünya toplumuna hitap eden mesajlar, anlamlar, sembolik soyutlamalar ya da somut kreatif ürünler üretilebilir. Böylece taşınmaz kültür varlıkları, daha uzun ömürlü olabilirler ve gelecek kuşaklara ulaşmayı başarabilirler.

Görsel 7: Roma'daki Kolezyum

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, İbn Haldun'un sahip olduğu özgün bakış açısının çağdaş kentsel koruma düşüncesine ilave katkılar yapabileceğini ortaya koymaktadır. İbn Haldun'un geliştirdiği umran bilimi, çağdaş kentsel koruma düşüncesinde bugün gelinen antropolojik-kültürel eksen ile örtüşmektedir. Bu eksen üzerinden kentsel koruma düşüncesinin gelişerek devam etmesi noktasında İbn Haldun'un yapacağı katkıları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Kentsel korumanın amaçlarından biri, geçmiş toplumsal olaylardan dersler çıkarmak, bu dersleri yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusuyla bugüne ve geleceğe aktarmak olabilir. Çünkü taşınmaz kültür varlıklarının dünya toplumuna anlatacağı ve öğreteceğı çok şey vardır.
- Kentsel koruma, tarihin objektif ve doğru anlatılmasında, geleceğe doğru bilgilerin aktarılmasında ve tarihten doğru dersler çıkararak günümüz toplumlarını daha medeni hale getirmede etkin bir araç olarak kullanılabilir.
- Kentsel koruma aracılığıyla tarihsel olaylar zincirindeki nedensellik ilişkilerini gösteren ve aktaran tarihi kentsel çevreler üretilebilir. Bir taşınmaz kültür varlığını, ilişkili olduğu başka şehirlerdeki ve ülkelerdeki diğer taşınmaz kültür varlıkları ile bağlantılı olarak korumak ve yaşatmak iyi bir fikir olabilir.
- Kentsel koruma, evrensel düşüncenin yanında coğrafi koşullara özgü değişen yerel düşünceler de içerebilir. Tarihi çevreler ve korunan alanlar, toplumların yerel coğrafi koşullara bağlı olarak ortaya çıkan özelliklerini keşfetme ve bu özellikleri insanlara aktarma noktasında istisnai yerlerdir.
- Kentsel koruma, geçmişte yaşamış insanların düşünce ve kişilik yapısı ile günümüz insanının düşünce ve kişilik yapısı arasındaki benzerlikleri tespit etmede, farklılıkları ortaya çıkarmada ve bu benzerlikleri/farklılıkları gelecek nesillere aktarmada önemli bir rol oynayabilir. Kentsel koruma, bir toplumun medenileşme serü-

veninde geçtiği aşamaları (iniş ve çıkışları) somut kanıtlara dayalı olarak ortaya koymada etkin bir araca dönüşebilir.

- Kentsel koruma, taşınmaz kültür varlıklarının fiziksel olarak değişime uğrama ve yok olma ihtimali üzerinde daha fazla durmalıdır. Kentsel koruma düşüncesi, fiziki boyuttan biraz uzaklaşarak anlam boyutuna yaklaştığında taşınmaz kültür varlıklarının manevi ömrünü çok daha fazla uzatmak mümkün hale gelmektedir. Teknolojinin ve dijitalleşmenin imkanlarından sonuna kadar faydalanmak, taşınmaz kültür varlıklarını maddi ve manevi olarak gelecek kuşaklara ulaştırmayı mümkün hale getirebilir.

İbn Haldun'un kentsel koruma düşüncesine yaptığı yukarıda sıralanan katkılar, taşınmaz kültür varlıkları niçin korunmalı ve gelecek nesillere ne aktarılmalı sorularına da yanıtlar içermektedir. Şehirlerin ve ülkelerin umrana ulaşması amacıyla taşınmaz kültür varlıkları, insanların kimlik ve kültür üzerinden yaşadıkları şehre ve ülkeye bağlanmaları, şehri ve ülkeyi daha medeni bir toplum yapısına kavuşturma sorumluluğu taşımaları, şehri ve ülkeyi sadece koruyarak değil daha da geliştirerek sonraki kuşaklara bırakma anlayışına sahip olmaları, şehri ve ülkeyi paylaşılan ortak bir sorumluluk alanı olarak görmeleri, kültür ve medeniyette ilerlemesi, insanların bu dünyadaki yaşamını anlamlı kılmaları ve geleceğe daha güzel bir dünya bırakma amacı taşımaları için korunmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır.

İbn Haldun'un kentsel koruma düşüncesine yaptığı katkılar, taşınmaz kültür varlıkları konusunda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenirse, bir süre sonra uluslararası mevzuatta kendilerine bir yer bulabilirler. Böylece ulus devletlerin kendi kentsel koruma yasalarında ve kurumlarında bu yönde güncellemeler yapmalarının önü açılabilir. Ancak belirtmek gerekir ki, İbn Haldun'un kentsel koruma düşüncesinde yaptığı açılım, deneysel uygulamalarla sahada mutlaka test edilmelidir. Bulgulara dayalı olarak iyi uygulama örneklerinin ortaya çıkıp çıkmadığı bilimsel olarak izlenmeli ve sorgulanmalıdır. Kentsel korumada, İbn Haldun'un bakış açısıyla uyumlu yenilikçi bir mekânsal düzen ve tasarım kurgusu geliştirmenin yollarını aramaya ve keşfetmeye ihtiyaç vardır.

İbn Haldun'un bakış açısı, taşınmaz kültür varlıkları ile bugünün ve geleceğin dünya toplumu arasında yeni, anlamlı ve güçlü bağların kurulmasını sağlar niteliktedir. Bu bağların kurulmasında kentsel koruma etkili bir araca dönüşmektedir. Bu noktada bir toplumu bir arada tutan güçlü değerler nelerdir ve bu ortak değerlerden hangileri toplumun taşınmaz kültür varlıklarına sahip çıkmasını sağlayabilir sorusunu cevaplayabilmek önemli hale gelmektedir. Bu sorunun cevaplanması, taşınmaz kültür varlıkları üzerinden geçmiş-bugün-gelecek arasında karşılıklı faydaya dayalı sağlıklı bir ilişkinin kurulmasını sağlayacaktır. Böylece korunan alanlar, dünya toplumuna ilham veren ve insanları medenileşme konusunda motive eden yerlere dönüşebilir. Korunan alanlarda insanlığın kültür ve medeniyette ilerlemesine yol açacak bir mekânsal düzen ve tasarımın kurgulanması ile insanlık, şehirleri umrana ulaştırma, insanların bu dünyadaki yaşamını anlamlı kılma ve gelecek nesillere daha güzel bir dünya bırakma hedefine biraz daha yaklaşmış olacaktır.

NOT: Bu çalışmanın "İbn Haldun'un Perspektifinden Çağdaş Kentsel Koruma Düşüncesine Katkıları" başlıklı bölümü, olgunlaşmamış haliyle kısmen Avrupa Planlama Okulları Birliği 2018 Yılı Kongresinde (AESOP Annual Congress 2018) "*Questioning Urban Conservation Principles Policies and Practices in the World from the Perspective of Ibn-i Haldun*" başlığıyla sözlü olarak sunulmuştur (Bkz. Eren & Paköz, 2018). Bu çalışma, herhangi bir yerde daha önce yayınlanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Albert, M. T., Bernecker, R. & Rudolff, B. (2013). *Understanding Heritage: Perspectives in Heritage Studies*, Vol. 1, Walter de Gruyter.
- Ateş, F. & Utkan, T. (2017). İbn Haldun'a göre toplum ve şehir. *Journal of International Social Research*, 10(53).
- Avrami, E., Mason, R. & Torre, M. (2000). *Value and Heritage Conservation: Research Report*, Los Angeles, Getty.
- Brandi, C. (2004). *Teoria da restauração*. Ateliê editorial.
- Eren, F. & Paköz, M. Z. (2018). Questioning Urban Conservation Principles Policies and Practices in the World from the Perspective of Ibn-i Haldun. Presented at the The Association of European Schools of Planning – AESOP Annual Congress 2018, Gothenburg.

- Eren, Ş., Yorulmaz, N. & Eren, F. (2023). Bir Okulun Kurumsal Hafızası Okulun Öğrencilerine Neler Katabilir? *Milli Eğitim Dergisi* 52, 240, 2587–2614.
- Haldun, İ. (2004). Mukaddime (çev. Halil Kendir). *Yeni Şafak Yayınları*, I/26.
- Haldun, İ. (2013). Mukaddime I, II. (haz. Süleyman Uludağ). *Dergâh Yayınları*.
- Hassan, Ü. (2015). İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi. Dergah Yayınları.
- Google Haritalar (2023). Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu. <https://www.google.com/maps>
- Muñoz-Viñas, S. (2012). *Contemporary theory of conservation*. Routledge.
- Nora, P. (1984). *Les lieux des mémoire*. Gallimard.
- Pereira, H. N. (2007). Contemporary trends in conservation: culturalization, significance and sustainability. *City & Time*, 3(2), 15-25.
- Pereira Roders, A. (2019). The Historic Urban Landscape Approach in Action: Eight Years Later. (Eds) *Reshaping urban conservation: The historic urban landscape approach in action*, Springer Nature Singapore, 21-54.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Staniforth, S. (2000). Conservation: significance, relevance and sustainability. *IIC Bulletin*, 6, 3-8.
- Stoica, R.I. (2021). Urban conservation in international charters: From the Athens Charter to the Historic Urban Landscape Recommendation, *Protection of Cultural Heritage*, 12, 71-78.
- Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni İçin Yeniden İbn Haldun? *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (16), 89-121.
- Türker, Ö. (2016). İbn Haldun Düşüncesinde Süreklilik ve Değişkenlik Bağlamında Mülkün Tabiatı. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 123–140.
- Wachsmuth, D., Madden, D. J. & Brenner, N. (2011). Between abstraction and complexity: Meta-theoretical observations on the assemblage debate. *City*, 15(6), 740-750.
- Wells, J. C., & Stiefel, B. L. (2018). *Human-centered built environment heritage preservation: Theory and evidence-based practice*. Routledge.
- Yadollahi, S. (2017). Prospects of applying assemblage thinking for further methodological developments in urban conservation planning. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 8(4), 355-371.
- Yasıçimen, F. & Sunar, L. (2006). Sosyal Bilimlerde Bir Yenilenme İmkânı Olarak İbn Haldun. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (16), 137-167.

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No: 74/4 Kızılay/ANKARA
Tel: +90 312 418 20 10 • Faks: +90 312 418 30 20
Rasımpaşa Mah. Ribatım Cad. Nemlizade Sk. Gülleryüz Apt.
No: 9 Daire: 3 Kadıköy/İSTANBUL • Tel - Faks: +90 216 418 20 10
nobel@nobelyayin.com • www.nobelyayin.com

ISBN 978-625-393-314-2

